

DE ‘NIEUWE’ LIEVE: AFTAKKING VAN DE ‘OUDE’ LIEVE NAAR DE SASSEVAART

Luc Devriese, Frank Gelaude

De Sint-Antoniushoofdweg: een kaaistraat die iedere Gentenaar zo voor de geest komt; de Kolveniersgang: al heel wat minder gekend (afb. 1). Voor wie het niet mocht weten: die ‘gang’, een nogal kale en schijnbaar veel te brede straat (afb. 2) verbindt de Opgeëistenlaan, onderdeel van de stadsring, met de Sint-Antoniushoofdweg en de actueel nog open Lieve. Dat ‘veel te brede’ verradt dat de Kolveniersgang samengesteld werd uit een gedempte waterloop en een straat ernaast. Die waterloop was een aftakking van de ‘oude’, dertiende-eeuwse Lieve naar de Sassevaart (werken aangevangen in 1547), voorloper van het huidige Zeekanaal Gent-Terneuzen. De aftakking werd in dezelfde zestiende eeuw functioneel gemaakt om het stadscentrum te verbinden met de ‘Nieuwe’ of Sassevaart.

Afb. 1. De straatnamen op een actuele wegenkaart.

Afb. 2. Foto uit 2015 van de Kolveniersgang. Rechts een deeltje van het sociale woningencomplex dat de plaats innam van het textielbedrijf Jules de Hemptinne, waarvan de behouden schouw in de achtergrond te zien is.

Gewoon Lieve, ‘Nieuwe Lieve’, ‘Binnenlieve’ of Plezante Veste?

In dit tijdschrift kan je lezen over Sint-Antonius en de Gentse kolveniers waaraan de huidige straatnamen Sint-Antoniuskaai en Kolveniersgang ontleend werden. De vroegere benaming van beide straten was Lievegang (Passage de la Lieve). Het deel langs het 13de-eeuwse kanaal werd in 1812 officieel omgedoopt tot Sint-Antoniuskaai. De oude naam bleef nog behouden voor de trekweg naast de hierboven aangehaalde aftakking. De Sassevaart kon vrij gemakkelijk verbonden worden met de oude dertiende-eeuwse Lieve en haar haven-tje, de Lievekom aan de Lievekaai, door gebruik te maken van een vestgracht (grotendeels de Blaisantvest), in 1484 inderhaast aangelegd tijdens de opstand tegen Maximiliaan van Oostenrijk.

P. VAN DUYSE
GAND. — QUAI SAINT-ANTOINE

Afb. 3. Sint-Antoniusskaai werd in 1812 de officiële naam van de Lievegang langs de oude Lieve. De vroegere naam bleef behouden voor de aftakking naar het Tolhuis toe (litho van P. Van Duyse, verzameling DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg).

De verbinding met de Lieve werd gemaakt buiten de toen als zegemonument gebouwde waterpoort, bij de Gentenaars goed gekend als 'het' Rabot. De vestgracht werd in de jaren 1577-1584 nog extra versterkt door te ontdebelen in een breed uitgemeten binnen- en buitengracht met daar tussen bolwerken (bastions). De oude gracht werd daarbij omgevormd tot binnenvestgracht en pas dan verbonden met de Lieve binnen de omwalling. Dit alles kan je gemakkelijk aflezen op oude stadsgezichten en stadskaarten (zie 'Literatuur en documentatie' aan het einde van deze bijdrage). Of nog een tweede verbinding gebruikt werd voor de scheepvaart is ons niet bekend. Die bestond uit een stukje Rietgracht, ook Rietken genoemd, tussen de oude Lieve en de Sassevaart ter hoogte van Meulestede.

Op die manier werden twee in oorsprong middeleeuwse kanalen met elkaar gekoppeld. De Lieve vormde de verbinding van Gent met het noordwesten en het Zwin (Damsevaart). De andere, de Sassevaart, was in feite een gemoderneerde en naar de Westerschelde doorgetrokken versie van de Schipgracht. De daarbij horende sluis aan de Leie bij het Sluizeken (een sluis, inderdaad!) werd vervangen door de Tolhuissluis bij het huidige Neuseplein (1580).

De vertakking zelf werd Nieuwe Lieve of gewoon Lieve genoemd (afb. 3 en 4), maar bleef in de volksmond vermoedelijk de oude naam Plezante Veste (Blaisantvest) behouden. Soms had men het over de Lieve en de Oude Lieve. ‘Oude’ doelde op de Lieve voorbij het Rabot die gegraven werd doorheen de meersen buiten de stadsvesten, toen Wondelgemse Meersen genoemd. Nu is dat grotendeels de Rabotwijk met het nieuw gerechtshof en het Rabotpark.

De naam Lieve duidde dus zowel op wat we nu nog kennen als de (open) Lieve binnen de stadsring als op de gedempte aftakking naar het Neuseplein toe. Een verwarde toestand, zoveel is zeker. Misschien is dat de reden waarom er in het verleden haast niets over geschreven werd?

Afb. 4. Detail uit het stadsplan Gent van Hondius uit 1641. De naam Lieve flu (Latijn: fluvius: stroom) is hier drie keer op te zien: onderaan links bij de actueel nog open Lieve; boven links voorbij het Rabot, door de meersen vloeiend (gedempt) en rechts op de binnengracht van de stadsvesten. De buitengracht loopt langsheen de driehoekige bolwerken (bastions), aangelegd onder het calvinistische bewind in 1577-1584. De langwerpige schietbaan van de kolveniers (busschieters), omzoomd door boompjes, is goed herkenbaar midden onder.

Haventjes

De Sassevaart verbond sinds de 16de eeuw, net als zijn voorganger de Schipgracht (12de of 13de eeuw, net iets ouder dan het Lievekanaal), Gent met het kleinschalige kanalennet noord-noordoostelijk van de stad. Als haven voor de toegenomen trafiek opteerde men voor de bestaande Lievekom aan de Lieve-

Afb. 5. Ongedateerde foto. Links de oude textielfabriek. In de achtergrond de bomen van de Opgeëistenlaan, destijds ook Blaisantvest genoemd (fotoverzameling DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg).

kaai, dicht bij de monding van de ‘oude’ Lieve in de Leie. Die ‘kom’ was eerder klein (Laporte, 2012), maar een grote haven moest het niet worden, want de toegang tot de zee was afgesloten door ‘Staatsen’ (de afgescheurde verenigde noordelijke provincies van de Nederlanden). De kanalen in het noorden van het huidige Oost-Vlaanderen bleven echter belangrijk voor de bevoorrading van Gent. En als er geld mee te verdienen was, dan wilden Zeeland en het huidige Zeeuws-Vlaanderen nog wel handeldrijven met Gent en vice-versa (Decavele en De Herdt, 1976). Goederen van overzee moesten in Nederlandse havens overgeladen worden op binnenschepen en -scheepjes en ze kwamen dan via de Sassevaart in Gent terecht. Zo bleef de oude Lievehaven nog vrij belangrijk nadat de Brugsevaart de scheepvaart vanuit de streken ten noordwesten van Gent vanaf de 17de eeuw grotendeels had overgenomen en afgeleid naar een eigen haventje aan de Coupure bij de Leie, waar een loskraan, de ‘Wippe’, en een opslagplaats, ‘den Entrepot’, geïnstalleerd werden.

De oude Schipgracht bleef binnen de Gentse stadsvesten lange tijd bewaard als Meerhemkanaal. Dit liep rechtstreeks tot bijna in het stadscentrum en had

Afb. 6. Een onbekend en verwaarloosd oud stukje Gent voor de afbraak: hoekhuis aan de Sint-Antoniusskaai bij de afbuiging van de Lievegang (gedeeltelijk Sint-Antoniusskaai) van de 'Oude' naar de 'Nieuwe' Lieve.

daar, eveneens dichtbij de Leie, het Sluizeken als haventje. Dat behield bepaalde activiteiten terwijl men voor de grotere vrachten de aftakking naar het Rabot en de Lievkom verkoos.

Hoewel een belangrijk en wijdverspreid stadsplan als dat van Hondius uit 1641, beter gekend als Sanderuskaart, twee Lieves aanduidt (zie afb. 4), geraakte dit 'nakomertje' van de oude Lieve, compleet in de vergetelheid. Tot in de jaren zestig van de vorige eeuw was deze waterloop in gebruik als ligplaats voor de meestal armzalige woonboten van die tijd (afb. 5). Dit langste deel werd als een van de laatste Gentse waterlopen gedempt en opgenomen in de Opgeëistenlaan en de Blaisantvest, nu onderdelen van de stadsring N430. De naam Lievegang, die verward kon worden met de Lievekaai en de Lievestraat, verdween in de jaren 1940 helemaal uit het Gentse straatbeeld. Het gedempte deel dat de huidige stadsring verbond met de nog steeds open Lieve, werd toen omgedoopt tot Kolveniersgang. Deze niet zo banale naam is een creatie van - niet moeilijk om raden - de onze lezers welbekende dichter-politicus (of politicus-dichter) Vermeulen.

Afb.7. Woonboten aan de 'Plezante Veste' (uit: De Stad, 1932, verzameling DSMG, reeks Waterlopen).

Literatuur en documentatie

Enkele woordjes over handelsbetrekkingen met de Verenigde Provinciën, over de scheepvaart in het noorden van Gent in de 17de tot 19de eeuw en de activiteit in de haventjes bij Decavele, J. De Herdt, R. (1976). *Gent op de wateren en naar de zee*, Mercatorfonds, Antwerpen, p. 74 en 167-172, gebaseerd op Nowé, H. (1952). Het streven van Gent naar de zee (13de-19de eeuw). In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, deel 6 (nieuwe reeks), p. 21-41. De verbinding van de Sassevaart met de oude Lieve komt hierin niet uit de verf. Ook in de werken specifiek handelend over de historische Lieve als verbinding met de zee, vermelden dit begrijpelijkerwijze niet (Andries e.a., 2008. *De Lieve tscoenste juweel dat de stede heeft*. Vereniging Gentsche Lieve Gent, pp. 216; Boes J., 1929. *De Lieve. Eerste kunstmatige verbinding tusschen Gent en de Zee*, Bulletin van de Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde te Gent, jg. 37, p. 1- 64). Over de Lievehaven: Laporte D. (2012). De Lievehavenkom. *Erfgoedmemo Gent nr. 58*.

De verbinding van de vaart, toen nog de Schipgracht, met de Lieve is te zien op het overbeken-de gezicht op Gent in 1534. De toestand na het vergraven tot Sassevaart, met de verbinding buiten de stadsvesten, kan afgelezen worden op de kaarten Jacob Roelofs van Deventer (ca. 1560) en Braun en Hogenberg (1575). De verbinding binnen de stadsvesten is afgebeeld op het plan van Jan de Buck (1590), op de schilderskaart van Jacques Hoorenbault (1619), op het plan gegraveerd door Hondius in opdracht van Sanderus (1641) en op talrijke latere plannen. Bij de Buck vinden we de aanduiding 'Nieuwe Vaert' twee keer: op de binnenvestgracht dicht bij het Rabot en op de Sassevaart ter hoogte van de Muide. Op de hydrografische kaart van Brismaille (1780) wordt de aftakking aangeduid als 'De Stads Binne Veste of Wal'. De kaarten van Gérard (1855-1857) en van Gevaert en Vanimpe (1878) vermelden enkel buiten de omwalling de benaming 'Ancienne Lieve'. Het Plan hydrographique van 1862 is meer expliciet met 'La Lieve creusée en 1251', 'Bras de la Lieve creusée en 1484 en de buitengracht aangeduid als Fossé d'enceinte creusé en 1571. Op het plan Compijn & Soenen (1912) vinden we 'de Lieve rivier' tweemaal: bij de actueel nog open Lieve en ter hoogte van de Blaisantvest met daarbij nog de 'Oude Lieve' (deels gedempt buiten de omwalling). De verbinding tussen de Lieve en de Sassevaart bij Meulestede via de 'Rietgracht' of 'Het Rietken', tenslotte, is goed te zien bij Hoorenbault (1619). Voor dat alles zie: Coene, A., De Raedt, M. (2012), *Kaarten van Gent / Plannen voor Gent 1534-2011*, Snoeck, Gent-Kortrijk, pp. 483.